

Biblioteka „Agora”

knjiga 163

Naslov originala:
Monika Kompaníková
Piata lod'

This book has received a subsidy from SLOLIA Committee,
the Centre for Information on Literature in Bratislava.

Copyright © 2022, Monika Kompaníková / LITA

Copyright © 2024, za srpski jezik, za Srbiju i Crnu Goru, AGORA

Ova publikacija se u celini ili u delovima ne sme umnožavati,
prešampavati ili prenositi u bilo kojoj formi ili bilo kojim sredstvom
bez dozvole autora ili izdavača, niti može biti na bilo koji drugi način ili
bilo kojim drugim sredstvima distribuirana ili umnožavana bez
odobrenja izdavača. Sva prava za objavljivanje ove knjige zadržavaju
autor i izdavač po odredbama zakona o autorskim pravima.

MONIKA KOMPANJKOVA

PETI BROD

Roman

*Prevela sa slovačkog
Edita Povolni Kmečko*

U MOJIM SNOVIMA često plove brodovi. Izgledaju kao objekti iz animirane priče u kojoj je sve moguće. Neravni su, sklepani od grubo istesanih dasaka, pukotine između rebara su izmazane kitom, sve neravnine prekriva kobaltno plavi ili beličasti sloj. Izgledaju krhko i nestabilno, ali prijazno. Ponekad imaju i malu kabinu, u kojoj se može sakriti, a ponekad su to samo prazne ljušturice bez vesala i užadi. Njišu se na površini u mirnoj vodi bez struje. Kada se probudim, mokra sam i umorna, bole me ruke. Imam osećaj da sam protraćila mnogo energije, ali ništa nisam dosegla, ni dno, ni pristanište. Vodena struja me nije uhvatila a vetar se vrti zarobljen u nekoj kotlini daleko od vode.

Prvi put sam ugledala brodove pre gotovo dvadeset godina, za vreme kratkog odmora, nakon kojeg su u meni ostale samo blaga nelagoda i svetla uspomena.

Bila sam u bašti, ležala u travi i igrala jednostavnu igru izdržaja i strpljivosti. Suve avgustovske stabljike bole su me kroz majicu, a ja sam morala u neprijatnom položaju izdržati sve dok ne dobijem znak da mogu ustati. Znak je mogao biti bilo kakav, banalan i predvidiv – list će pasti na zemlju, ivice senke će se spojiti sa kamenom ili će zapevati kos. Ako se to desi, pomeriću se i počešati a ako ne, ostaću da ležim bez pomeranja. U tom trenutku sam čekala na zvuk metala koji polira drugi metal, na voz koji juri krivinom ispod bašta. I dok se taj dobro poznat zvuk nije začuo, nisam se pomakla. Stabljike su bile oštre kao bodlje, ali ja nisam ni mrdnula, izdržala sam. Ruke skroz raširene, sakrivene među vlatima, okrenute dlanovima ka nebu. Osetila sam kako mi po dlanu mili mrav. Promeškoljila sam se, mrav je sišao sa moje ruke a ja sam se na momenat izgubila u prostoru i vremenu.

Učinilo mi se da ležim na dnu brodića. Brodić me je ljuljao. San u snu. Kroz poluzatvorene oči videla sam samo plavo, čisto i

blistavo nebo, krajeve broda a iznad mene veslo stavljeno popreko. Kada bude vreme ustajanja, uhvatiću se obema rukama za veslo i povući se nagore, pomislila sam. Kada će biti vreme ustajanja?

Zatim mi je puzava senka baštenske kućice zasenila oči, shvatila sam da iznad mene neko stoji. Na trenutak sam bila dezorijentisana, ali osećala sam se bezbedno. Okrenula sam glavu, zatreptala i pogledala gore. Nije to bio čovek, bilo je to samo stablo jabuke a malo dalje baštenska kućica. Jabuka se njihala, taj njen pokret se savršeno uklapao u moj san. Bila je razgranata i gusta, svaki list je bio dupliran svetlucavom senkom koja se formirala u mom oku. Nezrele jabuke su visile na granama kao ukrasi, škartići koji nisu našli prikladno mesto na zemlji.

Ali dovoljno je bilo zatreptati, protrljati oči vrhovima prstiju i jabuci se odmah vratila njena prava plodnost. Gledajući jabuke, shvatila sam da tog dana skoro ništa nisam jela. Naslonila sam se na laktove i još jednom na trenutak zatvorila oči. Izdržala bih tako nepomično još pola sata, možda i dva kada bih to zaista želela, kada bih imala razloga ili kada bih se sa nekim kladila. Na primer, u kiflu ili topli kakao. Za to bih tada učinila sve. Imala sam deset godina.

Sela sam, okrenula glavu gore-dole, levo-desno, kako bih opustila ukočen vrat. Zatim sam ispružila ruku unazad i u travi napipala krug utabane zemlje koja je izgledala kao da je neko odatle otkotrljao bure nakon tolikih godina.

Uspomena je zapanjujuće vidna. Sećam se i kako sam prešla dlanom po zemlji nekoliko puta i sve što je štrčalo sam pritislula i poravnala prstima. I kako sam se zatim prevalila i dugo gledala na to prazno mesto, kao da sam htela lišiti se svake sumnje da li je ono stvarno tamo ili mi se samo prisnilo. Mogla sam sanjati brodić a

istovremeno i mali grob. Moglo mi se prisniti da sanjam grob, i to se povremeno dešava. Čovek leži, razmišlja i zaspi. Spava sat-dva.

Lucija, moja mama Lucija, koja mi je odmalena govorila *ne zovi me mama, osećam se kao stara krava*, često se ovako uspavlji-vala.

Sa poluzatvorenim očima, sa dve crne vlažne linije. Uvijena u klupko, sa nogama ispod nje, ponekad nije ni trepnula a ponekad joj se očna jabučica prevrtala s leva na desno.

Ovako je izranjala iz kauča kao iz blata, kao senka moje prave, žive majke sposobne za život. Onda se odjednom probudila, stre-sla, namestila kosu i tvrdila da je samo dva-tri minuta sedela i raz-mišljala. Nakon takvog sna je često bila umorna. Ne možeš biti umorna, spavala si dva sata, govorila sam joj. Bunila se da ona ipak nije spavala, da je samo odmarala i gledala teletekst. Odgovarala je polako, zadihano, ili je samo šaputala i zatvarala oči kako bih joj poverovala. I kako bih joj, pre nego što kidnem napolje, ponovo sipala vodu u kuvalo i napravila jaku tursku kafu.

Mrtvo mače, utisnuto u tragove gume ispred kapije komšijine bašte, prekrivao je tanak sloj zemlje. Ležalo je tamo, još uvek toplo, prašnjavog krzna, sa jednom šapom nekako čudno savijenom. Motocikl ga je prepолоvio na dve jednake polovine, da nema izgubljenog blistavog korala istisnutog iz slopoočnice, mačorčić bi izgledao kao i uvek, ispružen na prilaznom putu, lenj, samoljubiv i ravnodušan prema mom saletljivom pogledu.

Nisam mogla odoleti prekoj potrebi da ga posmatram, brani-la sam se od pomisli da uzmem štapić, nož ili baštenske makaze i da malo pročeprkam po njegovim već načetim grudima, kako bih saznala šta se nalazi ispod krznašca, kakvo je na dodir i kako mi-riše. Da li je kao meso u školskoj kantini ili kao posečen prst. Zatim sam ga malo prigrnula zemljom i šljunkom sa prilaznog puta.

KADA MI JE BILO SEDAM GODINA, sa drugarima smo sahranili vrapca.

Našli smo ga ispod balkona u naselju. Roze zamotuljak sa nekoliko mokrih peraca i ogromnim plavim kapcima. Teško je bilo poverovati da će nešto ovakvo jednom da poleti i da ćemo uživati gledajući ga kako kljuca mrvice ispred supermarketa. Izabrali smo mu lepo mirno mesto, iskopali rupu duboku tri prsta. Od dve olovke i kamena sačinili smo minijaturnu nadgrobnu ploču, kamen i krst, onako kako se to radi kada se sahranjuje čovek. Priredili smo mu pravu sahranu, obukli smo tamne trenerke, doneli cveće, tanke sveće za tortu i izbrbljali *Anđele mali, čuvaru moj*. Oni, koji molitvu nisu poznavali, ponavljali su samo poslednje slogove, ali svako od nas je tada osetio zadah smrti i postao svestan njene nepovratnosti. Sledeće nedelje smo našli neku drugu zanimaciju i na vrapca smo zaboravili.

Nekoliko godina kasnije stajala sam nad mrtvim mačkom ispred kapije moje bašte. Bila sam tamo sama. Bez drugara, u kojima bi se ogledala moja sopstvena nesigurnost, bez vere u anđele čuvarke, bez iskrene tuge za mačetom koje nikad nije htelo da se pomazi.

Mačka sam sa dovoljne udaljenosti detaljno pregledala i dotaknula prstom. Bio je malčice ružniji od bilo kog drugog usnulog mačka. Ništa posebno nisam osećala, ni sažaljenje ni tugu. To nije bio moj prijatelj, bio je to samo lakomdžija koji se pojavio čim bih izvukla neko jelo, i koji za jelo nikad nije zahvalio. Trudila sam se da ne gledam u njega, ali mi to nije uspevalo.

Vratila sam se u baštu, uzela metlu koja je stajala iza vrata baštenske kućice i počela čistiti sobu, kako bih mislila na nešto drugo. Sa gomilicom smeća na starim novinama mučila sam se sve do kapije, morala sam još jednom baciti pogled na crnu tačku na putu. Zatim sam istresla deke i jastuke, učinilo mi se da me neko

iza žive ograde doziva, bacila sam jastuke na travu i istrčala pred kapiju, gde niko nije stajao, opet samo ta tačka, crna rupa koja uvlači znatizeljne devojčice. Na kraju sam uzela lopatu i iz trećeg ili četvrtog pokušaja sam uspela da ga sastružem sa zemlje. Nekoliko trenutaka sam sa teškom lopatom hodala ispred kapije razmišljajući da li da ga prebacim preko ograde kod komšije, ali ipak sam odlučila da se dostojno oprostim sa njim.

Sahrana vrapca je bio naš tajni ritual, naš zajednički strah je potvrdio naše prijateljstvo. Svako je za vrapca učinio ponešto, bez reči i bez uobičajenih svađa, bez gundanja i psovki, u verovanju da je zadatak, koji nam je pao pravo s neba, zaista jako važan.

Zakopati mače je bio posao kao i svaki drugi, prljav i težak. Lopata je bila poprilično teška za mene. Obilazeći kućicu, jabuke i leje sam se toliko umorila da sam nehotice izvrnula telce i videla njegovu drugu, manje očuvanu stranu. Nisam mogla da odlučim gde ću ga sahraniti, pa sam sa gomile šljunka rasute iza kućice uzela lepi beli kamen, napravila čvrst raskorak i bacila kamen iza sebe. Tamo gde je kamen pao, iskopala sam rupu dečijom lopaticom. Zatim sam mačka opet natovarila na veliku lopatu, spustila ga u rupu pažljivo kao kada stavljaš kolač u kalup za pečenje. Lopatu sam isto tako pažljivo obrisala travom i vratila u šupu. Rupu sam zakopala, poravnala i odgore posadila svežanj trave. Malo sam ga izgazila da ne viri, ali ionako je izgledao smešno. Na kraju sam uništenu biljku iščupala i prebacila je preko ograde u komšijinu baštu i oslonila se na prirodno rasprostranjivanje korova.

Mače nikada niko nije tražio, čak ni taj što ga je pregazio motorom, ni komšije, koje su tada retko dolazile u svoje bašte iznad grada, osim kada je nešto sazrelo. Ni meni nije nedostajalo, pa čak ni ovo određeno mače, jer u okolini ih je lutalo nekoliko, a kada je jedno od njih nestalo, nakon dva dana se pojavilo sledeće. Znala sam da će se pre ili kasnije neko dovući i umiljavati, presti i motati se oko nogu. Dovoljno je da ispred vrata kućice ostavim neoprano

činiju, kost ili parče kifle. Mačići su kao vinske mušice, koje se stvore u momentu kada na dno čaše kane vino. Pojaviće se, strpljivo će grebati na vrata i mjaukati, a kada dobiju jelo, samo će šmugnuti. Naći će rupu u ogradi, provući se ispod kapije ili će sa podignutim repom dostojanstveno odšetati i odbiti još jedno dete koje se sažalilo i podelilo svoju użinu.

Na izlasku sam pažljivo zaključala katanac na vratima kućice i baštensku kapiju. Obukla sam duks, iz džepova istresla mrvice i krenula nizbrdo po tragovima točkova. Kiša je tragove produbila a voda isprala kamenje i pesak iz njih. Za trenutak sam se zaustavila na mestu gde je motor prošao. Dosada i glad su me savladali a u glavi mi je stalno dosađivao taj maćak.

LUCIJA JE BILA KOD KUĆE, već izdaleka sam videla da u kuhinji sija svetlo. Potrčala sam osećajući sreću i olakšanje, poslednjih sto metara sam preskakala u velikim skokovima – tri konjska *Krvava cepanica ustajeeee*, tako smo se nekada igrali u dvorištu. Četiri mišja, *Krvava cepanica se umiva*.

Stepenište je bilo mračno, samo dugačak red zvona i pločice sa imenima sijale su pored vrata i skraćivale moj put do kuće. Vrata nisu bila skroz zatvorena jer opet je nekoga, ko je izašao da zapali, mrzelo da ponese ključeve. Kako se vrata ne bi zalupila, trebalo ih je zatvarati veoma pažljivo i pri tome pridržavati nogom dok jezičak brave ne dotakne dovratnik, ili pak staviti u bravu presavijeni reklamni letak. Lucija je ostavljala ulazna vrata odškrinuta kada je nekoga čekala i kada joj je bilo mrsko silaziti sa trećeg sprata. Uvek se pri tom usporenom zatvaranju nekako čudno grčila, glavu je uvlačila među ramena kao ćurka, a kosa joj je padala na čelo. Kroz kosu se naziralo samo jedno budno oko, budno na neprijateljskoj teritoriji zajedničkog hodnika. Odškrinuta vrata našeg stana je sa unutrašnje strane pričvrstila patikom, kako ih promaja ne bi zalupila, a njeni drugari su zatim ulazili u stan bez kucanja i kad god im se prohtelo. Često se nisu izuvali i ponašali su se kao u javnoj čekaonici, koju će u zoru neka spremačica počistiti i istresti opuške iz pepeljare. U čekaonici se vrata ne zaključavaju, ne izuva se, pljuje se po podu a žvake se lepe na naslone stolica. Dolazi se sa oklevanjem, sa iščekivanjem, a odlazi brzo, užurbano, bez pozdrava. Baš kao kod nas.

Ja sam morala uvek da se izujem, čak i kada sam išla samo na drugi kraj hodnika po kaput, u suprotnom bih dobila po glavi. Svi ostali su bili izuzeci. Lucija ih zbog blatnjavih cipela nikada nije grdila, samo je piljila u njih, a možda se i stidela što ne zna u sopstvenoj kući da zavede red i odredi pravila. Možda joj je bilo sveje-

dno i jedino na koga je podigla ruku i glas bila sam ja, jer ja sam bila njena, deo nje same, na mene je smela.

Lucija se slično ponašala i prema baki Ireni. Čak i tada, kada je Irena ležala gotovo nepokretna u krevetu i trebalo joj je menjati pelene i miksati hranu. Dopustila je majci da joj diriguje i da je poučava, iako je bilo evidentno da nije u pravu i da od nje traži besmislice, ispunjavala je sve, samo da održi mir i izbegne sukob. Nemarno, ravnodušno i sa omalovažavajućim podsmehivanjem, ali je ispunjavala. Ko nije poznao odnose u našoj porodici mogao je poslušnost smatrati znakom ljubavi, uslugom staroj bolesnoj majci. Usluga koja bi trebalo da bude spontana, ali nije bila, jer je odnos između Lucije i Irene bio čisto poslovni. Lucijin odnos prema nama obema je bio poslovan, a ne porodični. Tu nema privrženosti, usklađenosti, razumevanja. Nikakav znak intimnosti, bliskosti.

Znala je da bude ljubazna prema meni sve dok sam se ponašala kako je ona smatrala da treba i nisam joj pravila probleme. Ako ne budeš dobra, ne govori da si moja, ponavljala je često. Radi šta hoćeš. Radi šta hoćeš, Jarka! Ali sa svojim problemima ne dolazi kod mene, razumeš?

Irena je jednom prilikom rekla Luciji: Menjaćeš mi posteljinu a ja ću ti dozvoliti da stanuješ u mom stanu. U suprotnom bi morala na njega još pričekati. I ne pokušavaj da me slažeš, ja sam još uvek pri zdravoj pameti.

Porodica koja funkcioniše strogo poslovno. Ništa dobro iz toga ne proizilazi.

Svaki Lucijin pogled sam odradila. Ne pravi probleme, inače te neću voleti, rekla je. A ja sam se isuviše trudila da ne pravim probleme kod kuće. Da sve funkcioniše kako je ona zamišljala, čitala sam prohteve sa njenih usana, kako bi ih mogla ispuniti pre nego li ih izgovori. Ali njeni prohtevi si bili toliko neumereni da ih nisam

mogla ni shvatiti, ni ispuniti. Znala sam obaviti kupovinu, oprati, raširiti veš, dovući gajbu sa praznim flašama do Jednote. Uz to sam iz škole donosila petice i na njen zahtev izdržala u svojoj sobi dva dana i piškila u šerpu.

Ostala deca su se za to vreme igrala svojih igara sa tobože metlicom, tobože loncem, tobože sapunom, tobože novcem. Mi smo taj period, tobože, preskočili.

Ako su vrata bila zatvorena, njeni drugari su neprestano zvonili i zvonili, pritiskali redom sva zvonca. Kada im je neko od komšija psujući otvorio i oni došli do vrata stana, opet su nestrpljivo lupali. Koristili su naše kupatilo, peškire, čak i moje male, okačene niže, na specijalnoj kukici, na podignutom repiću plastičnog psića. Dolazili su u moju sobu, pijani i nemoćni valjali su se po mom krevetu, često nisam imala gde da spavam. Za njima je u sobi ostajao samo smrad, blatnjav čaršav, tu i tamo upaljač ili sitni novčići koji su im ispali iz džepa.